

૪૦૧૭

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળ વિદ્યા.

ત્રીજી પેઢીના વિદ્યાર્થીઓ સાર
છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ગોવીંદજી વિ. લક્ષ્મીરામ દવે.

૧૯૫૭ રોહર—આજાવાડ.

શ્રી ગણેશાયનમઃ

અમદાવાદ

મામાની હવેલીમધ્ય અમદાવાદ યુનાઇટેડ

પ્રીન્ટીંગ એન્ડ જનરલ એજન્ટ્સી કંપની

(લિમિટેડના) પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપી.

સંવત ૧૯૪૫ સત—૧૯૮૬ નો માર્ગ

કિમ્મત બે આના.

અર્પણ પત્રિકા.

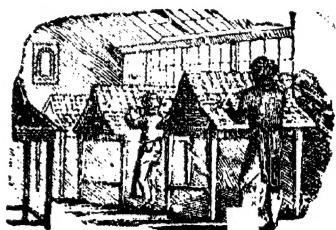
નેક નામદાર કદરદાન દાનેશમંદ ખુ-
દાવિંદ ઠાકોર સાહેબ-બહાદુર
અભયસિંહજી માધવસિંહજીની
હજીરમાં

મું ગુંદીઆળા.

આપ અતિશ્રમ લેઈ સહવિધાને પ્રકૃલિત સ્થિ-
તિમાં લાવવા ખંત ધરાવોછો તેમજ ખીજાં પણ
લોક સમુહનાં કલ્યાણાર્થે અનેક પરોપકારી કામો
કરોછો તેમ છતાં આપનો ઉદાર ને હૃદયસ્વભાવ
વિહતા અને મારા ઉપરની પ્રેમ પૂર્વક નિઃસ્વાર્થ
કૃપાના પ્રવાહમાં તલ્લિન થઈ આ લઘુ પુસ્તક
ઘણીજ નમ્રતાથી આપને અર્પણ કરુંછું. તે
માન્ય કરશેજી.

લી. હું. છું.

ગોવીંદજી વિ. લક્ષ્મીરામ દવે
મેહેતાજી—આળા.

ભૂગોળની અંદર આવેલા શબ્દોની વ્યાખ્યાઓ.

૧ જમીનના જે મોટા ભાગોમાં ઘણા દૃશ્ય આવેલા હોય તેને ખંડ કહે છે.

૨ જે જમીનના ભાગને ફરતું ચારે તરફ પાણી હોય તેને ખેટ, દ્વીપ કે ટાપુ કહે છે.

૩ જમીનના જે ભાગને ફક્ત ત્રણ બાજુએ પાણી અને એક બાજુએ જમીન હોય તેને દ્વીપકલ્પ કહે છે.

૪ જે સાંકડો જમીનનો ભાગ જમીનના બે મોટા ભાગને સાંધતો હોય, તેને સંયોગીભૂમિ કહે છે.

૫ જમીનની જે અણી લાંબી થઈને, સમુદ્રમાં ગચ્છેલી હોય તેને ભૂશીર કહે છે.

૬ જમીન ઉપર લાંબા ગચ્છેલા સમુદ્રના ફાંટાને અખાત કહે છે.

૭ અખાતનું માં પહોળું હોય તેને ઉપસાગર કહે છે.

૮ ખારા પાણીના મોટા ભાગને મહાસાગર કહે છે.

૯ મહાસાગરથી ખારા પાણીનો જે ભાગ નાનો હોય તેને સમુદ્ર કે સાગર કહે છે.

૧૦ જમીનનો ભાગ થોડો ઉંચો હોય તેને ડુંગર કહે છે.

૧૧ જમીનનો ભાગ વધારે ઉંચો હોય તેને પર્વત કહે છે.

૧૨ તળાવથી બેડાચી ડુંગર કે પર્વતને પર્વતની હાર કહે છે, ને નીચા ટેકરીઓને ધાર કહે છે.

૧૩ ડુંગરો કે પર્વતોની વચ્ચેના નીચા પ્રદેશોને ખીણ કહે છે.

૧૪ જે નાનો પાણીનો ભાગ, પાણીના બે મોટા ભાગને સાંધે છે તેને સામુદ્રધુની કહે છે.

૧૫ સપાટ જમીનનો જે ભાગ તેને મેદાન કહે છે.

૧૬ પહાડો ઉપર આવેલા પ્રદેશને ઉચ્ચપ્રદેશ કહે છે.

૧૭ હિંચી જગ્યાએથી જૂદી જૂદી દિશાઓમાં પાણી વહેતું હોય તેને જળક્ષેપ પ્રદેશ કહે છે.

૧૮ ચારે તરફ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તેને સરોવર કહે છે. ને તેથી નાનું તે તળાવ.

૧૯ મીઠા પાણીનો જે પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી, ઢળકતી જગ્યામાં થઈ સમુદ્ર કે બીજી કોઈ જગ્યાએ મળે તેને નદી કહે છે.

૨૦ જે ઠેકાણેથી નદી નીકળે તેને મૂળ અને જે ઠેકાણે મળે તેને મુખ કહે છે.

૨૧ સમુદ્રનો સાંકડો પટ કે ભાગ, જમીન ઉપર ધસી આવેલો હોય અથવા જમીનથી તેનું રક્ષણ થતું હોય તેને તળ કહે છે.

૨૨ નાની નદી મોટી નદીને જે ઠેકાણે મળે તેને મેંગમ કહે છે.

૨૩ સમુદ્રને મળતાં પેટમાં ભરતીનું પાણી માંહે આવે એવું જે નદીનું મુખ પહોળું હોય તેને ખાડી કહે છે.

૨૪ દરિયાકાંઠે જે શહેર હોય અને ત્યાં વસવાટ આવ, જ કરતાં હોય તેને બંદર કહે છે.

(૫)

૨૫ જે શેડર પાસે થઈ રેલવે જતી હોય અને તે ટ્રેકાણે લોકોની તથા માલની ચડા ઉતરી થતી હોય તેને સ્ટેશન કહે છે.

૨૬ જે ભાગમાં દેશી રાજ રાજ કરતા હોય તેને સંસ્થાન કહે છે.

૨૭ જે ભાગમાં ધણાં સંસ્થાન આવેલાં હોય તેને પ્રાંત કહે છે.

૨૮ જે ભાગમાં ધણાં નાનાં સંસ્થાન કે પ્રાંત આવેલાં હોય તેને ઇલાકો કહે છે.

૨૯ સરકારનો જે ખાલસા મુલક તેને જીલ્લો કહે છે.

૩૦ ઇલાકાનો જે ઉપરી અમલદાર તેને પોલીટિકલ એજન્ટ કહે છે. ને તેને મદદ કરનાર હોય તેને આસિસ્ટન્ટ પોલીટિકલ એજન્ટ કહે છે.

૩૧ જીલ્લાનો જે ઉપરી અમલદાર તેને કલેક્ટર કહે છે.

૩૨ આખા ઇલાકાનો જે અધિકારી હોય તેને ગવર્નર કહે છે.

૩૩ દરિયાનું પાણી વારા કરતું ચડે તે બરની ને ઉતરે તેને ઓટ કહે છે.

૩૪ પૃથ્વીના ગોળાની જેમાં હકીકત હોય તેને ભૂગોળવિદ્યા કહે છે. મુંબઈ ઇલાકો એ પૃથ્વીના ગોળાનો એક ભાગ છે. માટે તેની જેમાં વાત તે મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળવિદ્યા કહેવાય છે.

ગોવીંદજી કૃત.

મુંબઈ ઈલાકાની ભૂગોળ વિધાનો સાર.

મુંબઈ ઈલાકો.—એ હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ ભાગમાં છે. તેનું મુખ્ય શહેર મુંબઈ, તે બેઠને બંદર પણ કહેવાય છે. તેમાં ગવર્નર રહે છે. તે ઉત્તર દક્ષિણ ૯૮૦ મૈલ લાંબો અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળો ૬૭૦ મૈલ છે. વસ્તી ૨૩૩૬૫૬૬૩ માણસની છે.

હદ. ઉત્તરે બલુચિસ્તાનને રજપૂત સંસ્થાન, પૂર્વે રજપૂત સંસ્થાન, માળવા, મધ્ય પ્રાંતો, નિઝામનું રાજ તથા મદ્રાસ ઈલાકો; દક્ષિણે મદ્રાસ ઈલાકો ને મહીસુર પ્રાંતને પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર છે.

ભાગ. મુખ્ય પાંચ છે. (૧) સિંધ (૨) કચ્છ (૩) ગુજરાત (૪) મહારાષ્ટ્ર તેના દક્ષિણ અને કોકણ એવા બે ભાગ છે. (૫) દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તર કાનડા.

(૧) સિંધ. તેના છ ભાગ છે.

ભાગ	મુખ્ય શહેર.
(૧) સિંધનો ઉપલો સરહદનો મુલક.	જેકાબાબાદ.
(૨) શિકારપુર જીલ્લો.	શિકારપુર.
(૩) હૈદરાબાદ જીલ્લો.	હૈદરાબાદ.
(૪) કરાંચી જીલ્લો.	કરાંચી.
(૫) થરપારકર.	ઉમરકોટ.
(૬) ખેરપુર સંસ્થાન.	ખેરપુર.
(૨) કચ્છ.	
(૧) કચ્છ. (દેશી રાજ્ય)	બૂજ.

(૩) ગુજરાત. એના ૧૩ ભાગ છે.

(૧) સુરત જિલ્લો.	સુરત.
(૨) બરચ જિલ્લો.	બરચ.
(૩) ખેડા જિલ્લો.	ખેડા.
(૪) પંચમહાલ જિલ્લો.	ગોધરા, દાહોદ.
(૫) અમદાવાદ જિલ્લો.	અમદાવાદ.
(૬) કાઠિયાવાડ એજન્સિ.	રાજકોટ.
(૭) પાલણપુર એજન્સિ.	પાલણપુર ને ડીસા.
(૮) મહિકાંઠા એજન્સિ.	સાદરાને ઇડર.
(૯) રેવાકાંઠા એજન્સિ.	નાંદોદ, પારીયાને લુણાવાડ
(૧૦) ગાયકવાડનો મુલક.	વડોદરા.
(૧૧) ખંભાત સંસ્થાન.	ખંભાત.
(૧૨) પંચમહાલ એજન્સિ.	નારકોટ.
(૧૩) સુરત એજન્સિ.	વાંસદા, ધરમપુરને સચીન.

નકશામાં પંચમહાલને રેવાકાંઠા બંધે ડેકાણે ગાયકવાડનો મુલક કાઠિયાવાડમાં છે તે સિવાય ચાર ભાગે જૂદો જૂદો છે. તે જૂદો જૂદો બતાવેલો છે.

(૪) મહારાષ્ટ્ર (મુંબઈ બેટ ન ગણતાં)

(અ) કોકણ. તેના છ ભાગ છે.

(૧) થાણા જિલ્લો.	થાણા.
(૨) જ્વાર સંસ્થાન	જ્વાર.
(૩) કોલાબા જિલ્લો.	અલિબાગ.
(૪) જંજીરા સંસ્થાન.	જંજીરા.

(૫) રત્નાગિરી જીલ્લો. રત્નાગિરી.

(૬) સાવંતવાડી સંસ્થાન. સાવંતવાડી.

વ. દક્ષિણ પ્રાંત. તેના ૧૦ ભાગ છે.

(૧) ખાનદેશ જીલ્લો. ધુળીયા.

(૨) ખાનદેશ એજન્સિ.

(૩) નાશીક જીલ્લો. નાશીક.

(૪) પેંઠસંસ્થાન. પેંઠ

(૫) અહમદનગર જીલ્લો. અહમદનગર.

(૬) પુણાજીલ્લો. પુણા.

(૭) સતારા જીલ્લો. સતારા.

(૮)*સતારા જાગીર. ભોર, ફલટન, ઝોંદ, અનેજત.

(૯) સોલાપુર જીલ્લો. સોલાપુર.

(૧૦) અકલકોટ સંસ્થાન. અકલકોટ.

(૫) દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તરકાનડા. તેના ૭ ભાગછે.

(૧) કલાદગી જીલ્લો. કલાદગી.

(૨) બેલગામ જીલ્લો. બેલગામ.

(૩) કોલાપુર સંસ્થાન. કોલાપુર.

(૪) દક્ષિણ મરાઠા જાગીર. સાંગલી, જમખંડી, મી-
રજ કુરંદવાડ, મુષોળ
ને રામકુર્ગ.

*આ બે ભાગ એક હદથી બતાવી શકાય તેવા નથી કેમકે તેમનાં મુખ્ય શહેર પ્રમાણે તેમના જૂદાં જૂદાં રાજ જૂદે જૂદે સ્થળે છે તેથી નકશામાં તે જૂદી જૂદી હદથી ચીતરેલ છે.

(૫) ધારવાડ જીલ્લો.	ધારવાડ.
(૬) સાવનૂર સંસ્થાન.	સાવનૂર.
(૭) ઉત્તરકાનડા જીલ્લો.	કારવાડ.

પ્રાંતવાર વર્ણન.

(૧) સિંધ પ્રાંત.

સીમા. ઉત્તરે બલુચીસ્તાન અને પંજાબ. પૂર્વે જ્ઞેસલ-
મીરનું રાજ્ય ને રજપુત સંસ્થાન. દક્ષિણે આરબી સમુ-
દ્રને કચ્છનું રણ, પશ્ચિમે હાલા, સુલમાનને બલુચિ-
સ્તાન છે.

નદીઓ. સિંધુનદી. આ નદી સોંસરી સિંધમાં વહેછે
તેથી નદીના નામ ઉપરથી દેશનું નામ પણ સિંધ પાડ્યું
છે. સિંધમાં વરસાદ થોડો વરસે છે, તેથી નહેરો ખોદી
નદીનું પાણી ખેતીવાડીના કામમાં લે છે.

ખર્ચત. પાનને હાલા. સરોવર મંચર તે ખાંડ છે. રણ
ચરપારકરનું.

બંદર. કરાંચી, શાહબંદર, મનોરાને કેતી બંદરદેશોરાજ
ઐરપુર છે.

આ પ્રાંતના છ ભાગ છે. બાષા તથા એના રહેવાથી
સંધી કહેવાય છે. ભાગવાર શહેર નીચે મુજબ.

સરહદનો મુલક. જ્ઞેકબાબાદ, ગારી હસન બેગારી
કાલવા, થળા, મીરપુર, કશ્મીર, સાદાપુર,

શીકારપુર જીલ્લો. શીકારપુર, ગારીઆસન, ઘોટકી, ઉ-
ખારા, સકર, બકર, રોરી, બારખાના. નસરાખાદ. સીજવલ
કંબર, લાખી, ખાદની, પનોઅકીલ.

હેદ્રાખાદ જીલ્લો. હેદ્રાખાદ, મીયાની, હાલા, શાહદાદ-
પુર, ખાલ્લખાખાદ, કંડીઆરા, નવસેરા, સકરંડ, દીઘી,
બદીન. દોલતપુર. કંધાન.

કરાંચી જીલ્લો. કરાંચી, સેતાન, ડાહુ, મગરપીર. મનોરા,
શાહખંદર, મુગલબીમ, ઝરખ, બેલો, રાહુનીકોટ, કોત્રી,
મીરપુર બટોરા, ઠઠા, કકર, દાણે, બુલાખાન, બોલારી,
કેતીખંદર, બરતાખંદર.

થરપારકર જીલ્લો. ઉમરકોટ, છાવરા, મીની, દિપલા,
હસલામકોટ, નગરપારકર, કેશર, ગઢા, ખીપરા, સંધર,
વીરાવા, રાનાહુ.

જૈરપુર સંસ્થાન. જૈરપુર, કોટલાલુ, કોટધીમાનધર.
મીઆઓ.

(૨) કચ્છ પ્રાંત.

હદ. ઉત્તરને પૂર્વમાં કચ્છનું રણ, દક્ષિણે કચ્છનો અ-
ખાત ને પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર આવેલ છે. પર્વત. કાળો,
નનામો, ધીણોધરને ચાડવા.

નદીઓ. નાગમતી, રૂકમાવતીને ખારી એ નામના
વેહેળા છે; તેમાં ખારે માસ પાણી રહે છે. પણ એક
મોટી નદી નથી.

પ્રગણા. સોળ છે. પાવર, મીઆણી, બની, પચ્છમ,

ખડીર, પ્રાંચળ, વાગડ, અંતરઓવીસી, બુવડઓવીસી, હાલાઓવીસી, કાંઠી, મોડાસા, અગડાસા, કંડ, ગરડો, ને માંક.

રોહિરો. ભૂજ, અંતર, માંડવી, મુંદ્રા, લખપત, જખો, તુણા, ખેલા, કુતેહગઢ, કેરા, નારાયણસર, રાપર, અધોધ, બચો, નળીયા, કોડારાતેરા, સુમરીરોહા, ગદડો, કંથકોટ કુધઈ, બદ્રેસર, નખવાળા, બિટા, ખાવડો, ને માતાજીનો મઠ, લુણા, ચોગારી.

કચ્છના રાજરાવ કહેવાય છે. તેમનો કચ્છ સિવાય કચ્છીગઢ, વત્તાણીયાનાં બંદર, મોરળીનાં, જીઝવાડાનાં જનમનગરનાં ને સિંધના બસ્તા બંદર ઉપર હક પહેલે છે. રહેવાશી તથા બાપા કચ્છી કહેવાય છે.

(૩) ગુજરાતપ્રાંત.

સીમા. ઉત્તરે રજપૂત સંરચાન, ને કચ્છનું રણ, દક્ષિણે ને પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર તથા કોકણ, પૂર્વે માળવાને આનંદેશ જીલ્લો છે.

રહેવાશી તથા બાપા ગુજરાતી કહેવાય છે. આ પ્રાંતમાં પેહેલાં કુળે રાજ સ્થાપી દ્વારકાં રાજધાની કરી તે પછી વલભીપુરમાં શિલાદીત્ય રાજ્યે, પંચાસરમાં આવડા રજપૂત જયશીખરે; ને પાટણમાં વનરાજે રાજધાની કરી હતી. હાલની રાજધાની અમદાવાદ કહેવાય છે.

આ પ્રાંતના ૧૩ ભાગ છે તેથી બીજી હકીકત દરેક ભાગમાં આવશે.

(૧૨)

(૧) સુરત જીલ્લો.

નદીઓ. તાપી, પૂર્ણા, અંબીકા, કીમ, દમણગંગા, મીઢોળા, ઓરગાને કોલક.

ડુંગર. પારનેરાને ટુંગરની ટેકરી.

પ્રગણાં. પારડી, વલસાડ, ચીખલી, જલાલપોર, ખારડોલી, માંડવી, ચોર્યાસીને ઓરપાડ.

શેહર. સુરત, પારડી, વલસાડ, ચીખલી. જલાલપોર, ખારડોલી, માંડવી, ચોર્યાસી ઓરપાડ, રાંદેર, નવસારી, ગણદેવી, ઉદવાડા, સચીન, દમણ, છરવાડા, બગવાડા, કુંતા, દેહગામ, અમલસાર, કુતારગામ, વાલોકને બહુધાન.

નીપજ. ડાંગર, જુવાર, રૂ, ધર્જી, કઠોળ ખાજરી, કુળાં વગેરે.

(૨) ભરૂચ જીલ્લો.

નદીઓ. નર્મદા, મહી, ઠાઠર, કીમ, ઉમરાવતી વગેરે.

ખેટ. કાસવાને ધંતુરીયા. તેમાં ધંતુરીયામાં માણસ વસે છે. આ બંને ખેટ નર્મદા નદીમાં છે.

પ્રમણાં. ભરૂચ, અંકલેધર, વાગરા, આમોદને જંબુસર.

શેહર. ભરૂચ, અંકલેધર, વાગરા, આમોદ, જંબુસર, હાંસોટ, કાસવા, ગંજેરી, ટંકારીયા, શુકલતિયં, વિલાયત ને કેરવાડા.

ખેદાશ, રૂ, જુવાર, ડાંગર, ખાજરી, કઠોળ તમાકુ વગેરે.

(૩) ખેડા જીલ્લો.

પ્રગણાં. કપડવંજ, ઠાસરા, નડીયાદ, મેહમદાવાદ, માતર આણંદ અને ખોરસદ.

નદીઓ. મહી, વાત્રક, મેશ્વો, સેદી, મોહોર, ખારી ને મુણી.

રોહિર. ખેડા, કપડવંજ, ઠાસરા, નડિઆદ, મેમદાજીદ, માતર, ખોરસદ. ડાકોર, ઉમરેડ, મહુધા, આણંદ, આંત્રુખા, કલ્લાલ, ઉત્તરસંડા, કરમસદ, લસુંદ્રા. વડતાલ તોરણને આંત્રોલી.

પેદાશ. બાજરી, તંબાકુ, અનાજ, શરડી, વગેરે.

ડાકોર તથા દ્વારકામાં રણજોડજીની મૂર્તિ છે. દ્વારકાંથી જુદાણો નામે ભગત એ મૂર્તિ છાનોમાનો લેઈ આબ્યો કહેવાયછે. ત્યાં ગોમતી નામે મોટું તળાવ છે. લસુંદ્રા તથા આંત્રોલીમાં ઉના પાણીના કુંડ છે.

(૪) પંચમહાલ જીલ્લો.

ગોધરા, કાલોલ, કાલોલ, આલોલ, ને દાહોદ એ પાંચ મહાલપરથી એ નામ પડ્યું છે. અગાઉ એ પાંચ પ્રગણાં હતાં પણ હાલમાં ઈંગ્રેજ સરકારે દાહોદની સાથે આલોદ ને કાલોલ સાથે કાલોલ જોડી દીધાં છે. તેથી હવે ગોધરા કાલોલને દાહોદ એ ત્રણ પ્રગણાં ગણાય છે.

નદીઓ. મહી. પર્વત. પાવાગઢ તે ઉપર મહાકાળી માતાનું દેરું છે.

રોહિર. ગોધરા, કાલોલ, આલોલ, દાહોદ, વેન્લપુર, આંપાનેર ને પાવાગઢ છે.

ઉપજા. ધર્મ, ડાંગર, બાજરી, મકાઈ, ચણા, તલને મહુડાં.

(૫) અમદાવાદ જીલ્લો.

નદીઓ. સાબરમતી, હાથમતી, વાતક, માળુમ, મેઘો, ખારી, બાદર, નીલકી ને ઉતાવળી.

તલાવ. મુનસર, ગંગાસર, કાંકરીયું, મલિકસાબર, નજ-સરોવર વગેરે.

પ્રગણાં. પ્રાંતીજ, વીરમગામ, ઘોળકા, દસકોઈ, ધંધુકા, ઘોઘા, સાણંદ વગેરે.

મોટાંગામ.—અમદાવાદ, પ્રાંતીજ, વીરમગામ, ઘોળકા, ધંધુકા, દસકોઈ, ઘોઘા, સાણંદ, મોડાસા, પાટડી. રાણપુર. બોટાદ, કાંઠ, ગાંગડ, વૌઠા, ચોરવડોદરા, સર્ખેજ, ખસ, ગોધા, માંડળ, ખરવાળા, ગાંક, બાવળા, કાસંદ્રા, ખારાઘોડા, જેતલપુર.

નીકાશ. બાજરી, જુવાર, ડાંગર, તંબાકુ, શેરડી, રૂ, તલ, આદુ, ગળી વગેરે.

(૬) કાઠિયાવાડ એજન્સિસ.

સીમા. ઉપરે કચ્છનો અખાતને કચ્છનું રણ, પૂર્વે અખાતનો અખાત તથા અમદાવાદ જીલ્લો. દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે આરબી સમુદ્ર આવેલો છે.

કાઠિયાવાડ હિલાકાને ઉપર, દક્ષિણને પશ્ચિમ એ ત્રણે બાજુએ પાણી આવેલું છે. તેથી તે દ્વીપકલ્પ કહેવાયછે. તેનું અસલનામ સૌરાષ્ટ્ર હતું પણ તેને હાલ કાઠિયાવાડ

એજન્સિ કહેછે. તે કાઠિયાવાડ મુંબઈ હિલાકાની પશ્ચિમે છે. તેનું મુખ્ય શહેર રાજકોટ છે. તેમાં પોલીટીકલએજન્ટ રહે છે. એ એજન્સિના નામે મુજબ મુખ્ય ચાર ભાગ પાડેલા છે તે દરેક ભાગમાં અંકેક આસિસ્ટન્ટ પોલીટીકલએજન્ટ રહેછે. ને તે પોલીટીકલએજન્ટ સાહેબને મદદ કરે છે.

ચાર વિભાગનાં નામ.

(૧) આલાવાડનાં વઢવાણ. સોરઠમાં માણેકવાડા.

(૨) ગોહિલવાડમાં સોનગઢ. હાલારમાં રાજકોટ.

આ પ્રાંતનું વર્ણન કાઠિયાવાડની ભૂગોળમાં આવી જાયછે તેથી આંહી લખ્યું નથી પણ પાછલું ધોરણ પાકું રહે તે હેતુથી આ પ્રાંતનાં તમામ ગામ આડાં અવળાં ગામમાં ગોઠવ્યાં છે.

(૩) પાલણપુર એજન્સિ.

નદીઓ. ખનાસ ને સરસ્વતિ.

પર્વત. શિરોહીના પહાડ, અંબાજી ને આરાસુર.

સંસ્થાન. પાલણપુર, રાંધનપુર, વારાહી, તેરવાડા, થરાદ, મોરવાડા, વાવ, સુધગામ, દેવદર, ચારચટ, સાંતલપુર, બાબરને કાંકેજ.

મોટાંગામ. પાલણપુર, ડીસા, રાંધનપુર, વારાહી, થરાદ, મોરવાડા, વાવ, સુધગામ, દેવદર, ચારચટ, સાંતલપુર, બાબર, કાંકેજ, સમી, મુજપર.

ઉપજ. ૩, જુવાર, ઘઉં, બાજરી, શેરડીને કોળા.

વિશેષહકીકત—થરાદ, વાઘ સુધગામ, દેવદર ને સાંતલપુર
એમાં રજપૂતનું રાજ છે. મોરવાડા, તેરવાડા, ને વારાઈ
મુસલમાની છે. બાબર કોળીનું ને સમી, મુજપર રાંધનપુર
તાબાનાં મુસલમાની છે.

(૮) મહિકાંઠા એજન્સિ.

પ્રગણાં. નાની મારવાડ, રેવર, સાબરકાંઠો વાતક કાંઠો
બાવીસી, ને કટોસણ.

સંસ્થાન. ઈડર, દાંતા, માલપુર સંસ્થાન, મોહનપુર,
બાલુસણા, સતલાસણ, માણસા, ઘોડાસર, આમલીઆ-
રાને વડાળી.

નદીઓ. સાબરમતી, હાથમતી, વાતક, ખારી, મેશ્વો.
રોહિર, સાદરા, મોહનપુર, ઈડર, અહમદનગર, વડાળી,
દાંતા. માજણપુર, માણસા, પેથાપુર, વરસોડા, ધલોલ,
વાસણા, જોષણા, કટોસણ, ખાયડ મોષલા, શામ-
જાજી, ગાખટ.

નીકાસ. અફીણ, રૂ, ને ધાન્ય વિગેરે.

(૯) રેવાકાંઠા એજન્સિ.

નદીઓ. મહી, નર્મદા, ગોમા, ઢાઢર, વિશ્વામિત્રી, હેરણ.

પર્વત. રાજપીંપજાનો.

સંસ્થાન. રાજપીંપજા, છોટા ઉદેપુર, ખારીયા, લુણાવાડા,
સુંથ ને વાડાસિનોર.

રોહિર. નાંદોદ, ખારીયા, લુણાવાડા, રાજપીંપજા, છોટા-
ઉદેપુર, દેવગઢ ખારીયા, સુંથ, વાડાસિનોર ને બાદરવા.

પેદાશ. ધાન્ય, રૂ, ઈમારતી લાકડાં.

(૧૭)

(૧૦) ગાયકવાડનો મુલક.

આ રાજ્ય સૌ કરતાં મોટું છે. તેના ચાર ભાગ છે.
 પેહેલો ભાગ. ખેડા, ભરૂચ, પંચમહાલને રેવાકાંઠા વચ્ચે છે.
 બીજો ભાગ. સુરતજીલ્લા સાથે સેળમેળ છે.
 ત્રીજો ભાગ. કાઠિયાવાડમાં છે તેમાં અમરેલી, ધારી,
 દામનગર, કોડીનાર અને કચ્છીગઢ સિવાય આખો
 આખા મંડળ.

ચોથો ભાગ. પાલણપુર, મહિકાંઠાને અમદાવાદ
 જીલ્લા વચ્ચે.

નદીઓ. સરસ્વતિ, વિશ્વામિત્રી, દાદર ને તાપી.
 શહેર. વડોદરા, ડભોઈ, ચાંદવડ, મહિસાણા, કડી,
 કટોસણ માંડળ, સિદ્ધપુર, અમરેલી, કોડીનાર, દારકાં,
 મંખેડા, ઇંટોલા, વસો, પેટલાદ, બજેશ્વર, સોજા, નવ-
 સારી, ગણદેવી, પાટણ, વડનગર, વીસનગર ને ઊંજ.
 પેદાશ. અફીણ, હળદર, પટોળાં બળદ વિગેરે.

(૧૧) ખંભાત સંસ્થાન.

મુખ્ય શહેર ખંભાત એ મહી નદી ઉપર છે. ત્યાંના
 રાજા નવાબ કહેવાય છે. નદી. મહી. પેદાશ. બધી જા-
 તનાં અનાજ, મીઠું, કઠોળ, શેત્રંજી, ગળી, અફીકના પ-
 ઘર વિગેરે.

(૧૨) પંચમહાલ એજન્ડિસ.

મુખ્ય શહેર નાશ્કોટ. તેનો ધણો ખરો ભાગ પહાડી
 ને જંગલી છે. ધણે કેકાણે રીંછનાં ટોળે ટોળાં જીવામાં

આવે છે; તેમાં ઈમારતી લાકડું થાય છે.

(૧૩) સુરત એન્જિનિસ.

સંસ્થાન. વાસદા, ધરમપુર (રામનગર) સચીન.

નદીઓ. કાવેરી, અંબીકા, દમણગંગા, ઔરંગા, કો-
લક ને ખરેરા.

ગામ. વાંસદા, ધર્મપુર, સચીન, લાચપુર વગેરે.

પેદાશ. ડાંગર, ખાદી, મહુડાં, લાકડાં.

વાંસદા પ્રગણામાં દેવકી ઉનાઇના કુંડછે.

(૪) મહારાષ્ટ્ર.

તેના બે ભાગછે. કોકણ અને દક્ષિણ તેમાં કોકણના
છ ભાગને દક્ષિણના ૧૦ ભાગ છે. કોકણના ભાગોનું વર્ણન.

૧ થાણા જીલ્લો શહેર મુંબઈ, થાણા, સાષ્ટી, કલ્યાણ,
શાહપુર, ભીંવડીવાડે, ડહાણું, માહીમ, અગાશી; વાંદરા.
બેટ. ધારાપુરી.

૨ કોલાબા જીલ્લો. અંબીખાગ, દેવદંડા, પતવેલ, મા-
ણગામ, પેણ.

૩ રત્નાગીરી જીલ્લો. રત્નાગીરી, રાજપુર, વિન્યદુર્ગ,
દેવગડ, વેર્ગુજે, સંગમેશ્વર, ખાણકોટ.

૪ સાંવતવાડી સંસ્થાન. સાંવતવાડી, (૫) જંજીરા સં-
સ્થાન. જંજીરા.

૬ જવારસંસ્થાન. જવાર, આ ત્રણ ભાગમાં ખીજાં નથી.

૨ દક્ષિણ પ્રાંતના ભાગોનું વર્ણન.

૧ ખાનદેશ જીલ્લો.

નદીઓ. તાપી, પાંજરા પૂર્ણા.

રોહર. ધુળીયા, અમલનેર, શીરપુર, શાહદિ, તળોદિ,
નંદુરબાર, પીંપળનેર, આળીસગામ, નસીરાબાદ ફેજપુર,
બુસાવળ, ચોપડે.

૨ નાશીક જીલ્લો. નદીઓ. ગોદાવરી, ગીરણા.

રોહર. નાશીક, ત્રંબક, સીનર નીકાડ, વવલે નાંદગામ,
માલેગામ, આંદવડ, પીંપળગામ.

૩ અહમદનગર જીલ્લો. નદીઓ. સીના, ગોદાવરીની પ્રવર.

રોહર. અહમદનગર, પારનેર, સંગમનેર, અકોલે, કો-
ખરગામ, શેવગામ, જમખેડ.

૪ પૂણા જીલ્લો. નદીઓ—મૂળામીઠા, ને ભીમા.

રોહર. પૂણા, અડકી, જુનર, નારાયણગામ, સાસવડ,
ઈંદાપુર, પુરંધર.

૫ સતારા જીલ્લો. નદીઓ કબ્હા.

રોહર. સતારા, કોરેગામ, રહીમતપુર, આંદ, આજે.

૬ સુલાપુર જીલ્લો. નદી. ભીમા, સીના.

રોહર. સોલાપુર, પંઢરપુર, કરમાળે બાર્સી.

૭ પેઠસંસ્થાન. પેઠ ૮ અકલકોટ સંસ્થાન. અકલકોટ.

૮ સતારાજીર્ગીર. રોહર ભોર, ફલટણ, આંદનેજત.

૧૫ દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર અને ઉત્તરકાનડા.

૧ કલાદગી જીલ્લો. નદીઓ. મલપ્રભા, ઘટપ્રભા, કબ્હા.

રોહર. કલાદગી, બાગલકોટ, સીંદગી, વિજાપુર, હુનમુંદ,
બદામી.

૨ ખેલગામ જીલ્લો. નદીઓ કલાદગી જીલ્લા પ્રમાણે.
શેહર. ખેલગામ, ખાનાપુર સંપગામ, ગોકાક, શાહા-
પુર, ખીડી.

૩ કોલાપુર સંસ્થાન. નદી. પંચગંગા.

શેહર. કોલાપુર, મજકાપુર, કાગલ.

૪ દક્ષિણમરાઠા જાગીર. નદીઓ. પંચગંગા.

શેહર. સાંગલી, જમખંડી, મીરજ, કુરંદવાડ, મુષોળ,
ને રામકુર્ગ.

૫ ધારવાડ. જીલ્લો શહેર—ધારવાડ, નવલગુંદ, કરં-
જગી વગેરે.

નદી. વર્ધાને તુગબદ્રા.

સાવનૂર સંસ્થાન. શહેર—શાવનૂર.

૭ ઉત્તર કાનડા જીલ્લો. શહેર—કારવાડ, અકોસે, કુમટે
હુનાવર, સદાશીવગઢ. વીગેરે.

નદીઓનું સંગમ સહિત વર્ણન.

૧ સીધું. હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી આરબી સમુદ્રને
મળેછે તેને ખેલમ, ખીઆ, રાવી, ચીનાખ, સતલજ ને
કાશ્યપી એ નદીઓ મળે છે. તેનાપર શકર, બકર, રોરી,
શીકારપુર, હારખાના, હૈદ્રાબાદ, શેવાન, મીયાની ઠંઠા,
જોત્રી, કરાંચી વગેરે શહેર છે.

૨ બાદર. મહાઉના ડુંગરમાંથી નીકળી, આરબી, સ-
મુદ્રને મળે છે. તેના પર જસદણ, કુતીઆણા, જોતપુર,
ને નવી બંદર છે.

૩ શેવુલ્લ ગીર પર્વતમાંથી નીકળી અંબાતના અંબાત-
ને મળેછે. તેનાપર ધારી, પાલીતાણાને, તલાજ છે.

૪ બનાસ. શિરોહીના ડુંગરમાંથી નીકળી, કચ્છના ર-
ણને મળેછે. તેનાપર ડીસા ને રાંધનપુર છે.

૫ સરસ્વતિ. શિરોહીના ડુંગરમાંથી નીકળી કચ્છના ર-
ણને મળેછે. તેનું બીજું નામ કુંભારીકા છે. તે ઉપર સિ-
દ્ધપુર શેહેર છે.

૬ તાપી. સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અંબાતના અ-
ંબાતને મળેછે. તેને પુર્ણા, પાંજરા, ને ગીરણા એ ન-
દીઓ મળે છે. તે ઉપર યુરાનપુર, માંડવી, રાદેર ને
સુરત છે.

૭ નર્મદા. સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અંબાતના
અંબાતને મળેછે. તેને ઉમરાવતી નદી મળેછે. તેપર ચા-
ણોદ, કન્યાળી, નાંદોદ ને બરચ છે.

૮ સાબરમતી. મહિકાંઠાના પાહાડમાંથી નીકળી અં-
બાતના અંબાતને મળેછે. તેને વાતક, ભોગવો, હાથમતી
ને ખારી એ નદીઓ મળે છે. તે પર સાદરાને અમ-
દાવાદ છે.

૯ મહી. મદાઉના ડુંગરમાંથી નીકળી અંબાતના અ-
ંબાતને મળે છે. તે ઉપર લુણાવાડાને અંબાત શેહેર છે.

૧૦ વિશ્વામિત્રી. રેવાકાંઠાના ડુંગરમાંથી નીકળી ઢાઢર
ને મળેછે. તે ઉપર ગાયકવાડનું વડોદરા છે.

૧૧ ઢાઢર. પાવાગઢના ડુંગરમાંથી નીકળી અંબાતના

અખાતને મળેછે. તે ઉપર ટંકરીયા શેહેર છે. એ ઢાઢરને વિશ્વમિત્રી નદી મળેછે.

૧૨ વાત્રક. એ ડુંગરપુર પાસેથી નીકળી સાગરમતીને મળે છે. તેને મેથો; શ્રેઢીને માલુમ એ નદીઓ મળે છે. તે ઉપર માંડળ, આંત્રસુળા મેમદાવાદને ખેડા છે.

૧૩ ગોદાવરી. સિદ્ધાંદ્રી પર્વતમાંથી નીકળી બંગાળાના ઉપસાગરને મળેછે. તે ઉપર નાશીકને પંચક છે.

૧૪ ભીમા. ભીમશંકર ટેકરીમાંથી નીકળી કૃષ્ણાને મળેછે. તેને સીના, નીરા, ધોડ, ને મુળામુંડા એ નદીઓ મળેછે. તે ઉપર પંઢરપુર છે.

૧૫ કૃષ્ણા. એ મહા બળેશ્વરની ટેકરીમાંથી નીકળી બંગાળાના ઉપસાગરને મળેછે. તેને ભીમા, પંચગંગા, તુંગભદ્રા, ઘટપ્રભા, મલપ્રભાને વારણા મળેછે. તે પર સતારા, જમખંડી સાંગલી, કમલપૂરને મીરજ છે.

તુંગભદ્રા. તુંગ અને ભદ્રા એ બે મળવાથી આ નામ પડ્યું છે. તે કૃષ્ણા ને મળેછે.

૧૭ પાંજરા. તેનાપર ધુળીઆ છે. ૧૮ મુળામુંડા. પર પુના ને ૧૯ સીના. પર અહમદનગર છે. આ ત્રણે નદીઓ સિદ્ધાંદ્રીમાંથી નીકળે છે.

મુંબઈ ઇલાકાનું સામાન્ય વર્ણન.

નદીઓ. સિંધુ, ભાદર, સરસ્વતી, સાગરમતી, તાપી, મહી, નર્મદા, ગોદાવરી, ભીમા, કૃષ્ણા, તુંભદ્રા, વગેરે.

પર્વત. હાલ, પખ, ગીરનાર, શેત્રુજે આણ, પાવાગઢ,

આરાસુર, સાતપુડો, ને પશ્ચિમ ધાટ.

બંદર. કરાંચી, માંડવી, દ્વારકાં, પોરબંદર વેરાવળ, જનકરાબાદ, મહુવા, બાવનગર, ઘોલેરા, ખંભાત, ભરૂચ, સુરત, વસાઈ, મુંબઈ, વિજયદુર્ગ, ગોવા, કારવાડ, ને હોનાવર.

બેટ. બેટ, દીવ, ગોપાનાથ, પીરમ, ચિઆળ, મુંબઈ, વસાઈ, ધારાપુરી, કરંજે, કાસવા, સાઠી, ને ધંતુરીયા.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં. હિંગળાદ, નારાયણસર, કોટેધર, માતાજીનોમઢ, (કચ્છમાંછે) દ્વારકાં, ગીરનાર, પ્રેભાસપાટણ, શેત્રુજી, ડાકોર, બહુચરાજી, અંબાજી, શામળાજી, સિદ્ધપુર, વડતાલ, શુક્લતિર્થ, ચાણોદ, કન્યાળી, નાચીક, ત્રંચક, પંઢરપુર, આણ, તારંગાજી એ હિંદુ લોકનાં ને હિંદવાડા એ પારસી લોકનું છે.

દ્વીપકલ્પ. કાઠિયાવાડ, ભૂશિર. જગતપોઈટ, દીવને રામાસ, અખાત. કચ્છનો અને અખાતનો. ક્ષીરંગીનું રાજ દીવ, દમણ ને ગોવા.

હુબ્બીસીનાં સંસ્થાન. જનકરાબાદને જંજીરા એ અંડણી આપતા નથી.

હવા ખાવાની જગ્યા. માંડવી (કચ્છ) બાલાચડી, ગોપનાથ, વેરાવળ, બીમડી, પુરંધર, મહાબળેશ્વર, બીમશંકર, અંડાળે, બોરધાટ, નીલગીરી, માથેરાન વગેરે.

પવિત્ર નદીઓ. સિંધુ, સરસ્વતી, નર્મદા, ગોદાવરી, ને સાબરમતી.

છાવણીની જગ્યા. કરાંચી, રાજકોટ, ડીસા, સાક્રા,

માલેગામ, પુના, ભૂજ, વડોદરા ને અમદાવાદ.

અુખ્ય રેલવે સ્ટેશન. કરાંચી, હૈદરાબાદ, શીકારપુર ભા-
વનગર, ધોરાજી, વઢવાણ, અમદાવાદ, પાલણપુર, ડીસા,
વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, મુંબઈ, ઠાણા, નાશિક, પુના, સો-
લાપુર, ધારવાડ, વગેરે બીજાં ઘણાં છે.

દેશીરાજ—સિંધપ્રાંતમાં—ખૈરપુર. કચ્છ દેશમાં આખો
કચ્છદેશ; ગુજરાત પ્રાંતમાં વડોદરા, અંબાત, બાવનગર,
જુનાગઢ, જામનગર, ઇડર, પાલણપુર, રાંધનપુર, નાંદોદ
વગેરે. મહારાષ્ટ્રમાં કોલાપુર. અકલકોટ, પેંઠ સાવનુર
કોકણમાં જવાર, જંજીરા ને સાવંતવાડી.

કચ્છના અખાતને મળનારી નદીઓ. આજી.

કચ્છના રણને મળનારી. મચ્છુ, ફલકુ, બાંબણ, બ-
નાસ, સરસ્વતિ.

આરબી સમુદ્રને મળનારી. સિંધુ, બાદર, તાપી, દ-
મણ ગંગા.

અંખાતના અખાતને. સાખરમતી, મહી, દાદર, કીમ,
નર્મદા, શેત્રુજી વગેરે નદીઓ મળે છે.

બંગાળના ઉપસાગરને ગોદાવરી કૃષ્ણા.

રાજાઓની અટક. ખૈરપુરના અમીર, કચ્છના રાજ,
નવાનગરના જામ. જુનાગઢ, રાંધનપુર, અંખાત. ને વા-
ડાસીનોરના નવાબ. પોરબંદરના રાણા, પાલણપુરના ન-
વાબ. બાવનગર, ઇડર ને કોલાપુરના મહારાજ, વડોદરા,
અમરેલીના ગાયકવાડ. પ્રાંતપ્રા, વાંકોનેરના રાજ, વઢવાણ,

લીમડી, ચુડાના દાકોર.

પેદાશ. ધર્મ, જુવાર, કઠોળ, બાજરી, તંબાકુ કપાસ, અફીણ, શેરડી, ગળી, ખુંદ, આ વગેરે.

ઉનાપાણીના કુંડ. તુલસીસ્થામ, ગોધરા પાસે, લસુંદા, આંત્રોલી.

શેહેરની—પ્રખ્યાતી.

જેકોબાબાદ. જેકોસાહેબના નામપરથી એ નામ પડ્યું છે. શીકારપુર હાથીદાંતનાં રમકડાં ને ગલીયા. હેદ્રાબાદ. શેત્રંજને ભરતકામ. તાંના મીરલોકની કબરો જોવા લાવક છે. હાલા. સિંધીટોપી ને માટીનાં વાસણ. કરાંચી. તેનું બીજું નામ દેવળગામ છે. તેમાં સુતરાળી કાપડને બાજરો ચાય છે. ઠકા. તેનું બીજું નામ ખાદ્દાણાબાદ છે ને તેમાં રેશમનાં કારખાનાં છે. ઉમરકોટ. ઈ. સ. ૧૫૪૩ માં અકબરબાદશાહ જન્મ્યો હતો. નગરપારકર ધી, ભૂજ. સૂરો-ખાર, ફટકડી. કચ્છપ્રાંત. બળદને ઘોડા. વાગડ. કચ્છની પૂર્વ દીશમાં છે. તેમાં બળદને બાજરો. માંડવી. મોટું બંદર છે તેમાં દીવાદાંડી છે. સુરત. તેમાં પેહેલાં ૮૪ બંદરથી વહાણ આવતાં હતાં ત્યાંની ખરડી વખણાય છે.

જલાલપુર. સાગ, ગોળ ને અનાજ. છરવાડા. મીંઠું. ભરૂચ. તેનું બીજું નામ ભરુપુર. દેશીકાપડ ને તંબાકુ. શુકલતિર્થ. તેની પાસે કબીરવડ છે. કંપડવંજ કાચ. સાણુ. મેહમદાબાદ. અહમદખેમડાએ વસાવ્યું છે. લસુંદા. બિના પાણીના કુંડ છે. વડતાલ. સ્વામીનારાયણનું ધામ છે. આં-

પાનેર. વનરાજ આવડાના કારભારી ચાંપાએ વસાવ્યું છે.
 અમદાવાદ. અહમદશાહે વસાવ્યું છે. કીનખાખ, રેશમને
 સુતરાઉ કાપડ બને છે. વીરમગામ. કપાસ લોઢવાનાં કાર-
 ખાનાંને સુતરાઉ કાપડ. પ્લાંતીજ. મઠ, મીઠું. ધોળકા.
 મીનજદેવીનું બંધાવેલું મલાર તલાવ છે. વૌઠા. મેજો બ-
 રાય છે. ધોલેશ. ૩ કાસીદ્રા. ગોળ, રાંધનપુર. ધી, ૩.
 દાંતા. અંબાભવાનીનું ધામ છે. આરસપહાણને શેરડી.
 અરપોદ્રા. અબરખની ખાણો છે. નાંદોદ, દેવગઢ ખારેયા
 છોટાઉદેપુર. આ ત્રણે ગામમાં ધમારતી લાકડું થાય છે.
 ગણદેવી. ગોળ. કડી. અફીણને બળદ. વીશનગર. ત્રાંખા
 પીતળનાં વાસણને હળદર ખંભાત શેત્રંજી, સુવરેણીને
 કાપડ. સચીન. આદી વગેરે કાપડ. મેવાસા પ્રગણું. મધ,
 લાખ, લાકડું. નાશીક. ત્રાંખા પીતળના વાસણ. ત્રંબક
 ખારખાર વરસે મેજો ભરાય છે તેને ગોદાવરીનો મેજો ક-
 હે છે. ખાગસાણ. તેમાં કરણ વાધેલો મંતાણો હતો. પુના.
 નાગરવેલનાં પાન. જીન્નર. કાગળ બતાવવાનાં કારખાનાં
 મહાબજેશ્વર. મુંબઈનો ગવર્નર હવા ખાવા બય છે. ખડકી.
 તથા કોરેગામ. ઇંગ્રેજ તથા મરાઠા ને લડાઈ થઈ હતી.
 કાઠિયાવાડ. ઘેડા ને કાંબી ઝાલાવાડ. ઝૂંમણાં. ચોરવાડ.
 પાન. જામનગર. બંકુક, મોતી, કંકુ ને બાંધણી. લાલ.
 ખઉં. પાટડી. વડાગરૂં મીઠું. પાટણ. પટોળાં, સુડીનેપાન.
 વીજાપુર. અફીણ. આમોદને અંબાર. દેશીચખ્ખુ. આંત્ર.
 સુખા. લોદાની છરીઓ. પેઠ. પાષડી. વસાઈ. ખાંડ બંને

નાવવાનાં કારખાનાં. જવાર. તે ગામનો રાજા કોળી છે. ડાંગરને કઠોળ. સાંવતવાડી. હરડાં. ગોવા. કોકમને એળચી. કોલાપુર. ઉત્તરે સુતરાઉ કાપડ. મીરજ. શેરડું, તંબુરા વગેરે વાજાંત્ર બનેછે. ધારવાડ. જુવાર ને રૂ. કલાદગી. અનાજ, રૂ, અજુર. સાવનુર. શેરડી, નાળી-એર, પાન. કારવાડ. તેનું બીજું નામ સદાશીવગઢ છે. તેમાં એળચી, મરી, સોપારી વગેરે થાયછે. થાણા. અ-બોટીયાં. પુરાનપુર. શેલાં. સાવરકુંડળા. ઢોલીયા. સીહોર, મોરબી. તાંબાપીતળનાં વાસણ. ધરાંગધરાખડો. પથ્થર.

*આડાં અવળાં ગોઠવેલાં ગામ,

જેકોખાખાદ ભૂજ

આમોદ

રાણપોર

*પ્રાંતવાર વર્ણનમાં કાઠિયાવાડના વર્ણનમાં તમામ ગામ ઉતારેલ નથી કેમકે તે કાઠિયાવાડની ભૂગોળમાં છે. પણ આડાં અવળાં ગામમાં તમામ કાઠિયાવાડનાં ગામ ગોડબાંછે કે જેથી શીખનારને તેનું (પાછલા ધોરણનું) જ્ઞાન રહ્યા કરેજ.

આ ગામ અનુક્રમેને અમુક ભૂગોળના વારા પ્રમાણે પુજ્યાનો મહાવરો રાખ્યાથી બધાં ગામ જોકરાઓને સહેજ આવડી જાયછે. વળી શિક્ષક હમણાં ગામ મોઢેથી પૂછે. તેમાં જેટલાં યાદ આવે તેટલાંજ મોટાં મોટાં પુછાય છે. ને બાકીનાં રહી જાયછે. તો તે હરકત આથી દુર થવાની, વળી જોકરાઓ પોતાની મેળે પણ આ પ્રમાણે એક બીજાને પુછપુછ કર્યા કરે તો તેમને મહાવરો પડી સહેજ ખતાવતાં આવડી જાયછે.

દામનગર	કટોસણ	માળીયું	સહોદ
પુરંધર	કારવાડ	ગારીહસન	અંજર
જંબુસર	બોટાદ	ગારીયાધર	ખાયડ
કુતીઆણા	તળોદ	સતારા	અકોલ
બેગારી કાલવા	માંડવી	હાંસોટ	કાંઠ
ઉમરાળા	ચોધલા	માણાવદર	નંદુરબાર
કોરેગામ	કુમટે	થળા	સુદ્રા
કાસવા	ગાંગડ	હઠા	શામળાજી
ગીદડ	પોંપજનેર	રહીમતપુર	હોનાવર
મીરપુર	લખપટ	ગંજેરી	વોઠા
ગણધોળ	ગાંગડ	રાણપુર	આળીસગામ
ઝોંદ	સદાશીવગઢ	કશ્મોર	જખો
ટંકારીયા	ચોરવાડ	ચોક	નાંદોદ
ખાલાગામ	નસીરાખાદ	આજી	સાદાપુર
ગુણા	કુતારગામ	સરખેજ	લાઠી
માણસા	પોરબંદર	ફેંજલપુર	પુણા
સીજવલ	બેલા	બાલોડ	ગોધા
ચેથાપુર	સિંહોર	ભુસાવળ	નવીબંદર
ખડકી	કંબર	ફતેગઢ	ખહુધા
માંડળ	કુડલા	વરસોડા	માધવપુર
ઝોપડ	જુનર	શીકારપુર	કેરા
બરચ	ખરવાળા	ગઢડા	ધલોલ
મીયાણી	નાશીક	નારાયણસર	ગારીહસન

અંકલેશ્વર	ગાંધ	ખોટાદ	વાસણા
કંડોરાણું	ત્રંબક	સાસવડ	ઘોટકી
રાપર	વાત્રા	બાવળા	લીંબડા
રાણાવાવ	સીબર	ઇંદાપુર	હેદ્રાખાદ
અધોઈ	મમદાવાદ	કાસીંદ્રા	ચીતળ
બારીયા	સામજેડા	સાવંતવાડી	મોરબી
ગોકાક	આરબડું	ભચાઉ	માતર
ખારાધોડા	બાબરા	લુણાવાડા	ધટોલા
ભંજીરા	માલીયા	થાહપુર	હાલા
નળીયા	ખોરસદ	જેતપુર	ખીલખા
રાજપીંપળા	વસો	જવાર	વવાણીયા
ખીડી	સાણદપુર	કોઠારા	ડાકોર
નગરપારકર	કાગળ	મોટીલા	છોટાઉદેપુર
પેટલાદ	ધુળીયા	ટંકાર	કોલાપુર
ખાદાખાખાદ	તેરા	કેશર	સુદામડું
દેવગઢખારીયા	બજેશ્વર	દ્વારકાં	મલકાપુર
કુંડીઆરા	મહુધા	ગોધરા	કોટડાપીઠા
સુંથ	સોજીયા	મીરપુર	આરબડું
કાગલ	ઉખારા	ગઢડો	સુકલતીથ
ખીપરા	ભકાખાદ	વાડાસીનોર	કડી
રાજપુર	ધીણાકી	સીદગી	સકર
કુંથકોટ	વિલાયત	સંધર	ડેડાણ
ભાદરવા	કટોસણ	વીજયપુર	પોથીતરું
વિજયપુર	બકર	ફધઈ	કેરવાડા

ખૈરપુર	રાગુલા	વડોદરા	માંડલ
દેવગઢ	નીકાડ	હુંનગુદ	રોરી.
બદ્રેસર	કોટલાલુ	જેતપુર	ડબોઈ
સિદ્ધપુર	વેરગુલી	ચવલેષ	બદામી
નખત્રણા	હાસર	કોટઈમાંમધર	બગસરા
ચાંદવડ	અમરેલી	સંગમશ્વર	નાંદગાવ
બેલગાવ	નસીરાબાદ	બીટા	નડીયાદ
ધ્રાંગધા	જસદણુ	મહીસાણા	કોડીનાર
બાણકોટ	માલગાવ	ખાનપોર	નોશેરા
જલાલપુર	ગોધ્રા	ચાંપાનેર	મોહનપુર
ખાટવા	અંભાત	લાલપુર	સોલાપુર
સકરંડ	ખારડોલી	કાલોલ	પાવાગઢ
ધડર		અમરાપુર	નારકોટ
બાયાવદર	પંઢરપુર	દીગ્રી	માંડવી
હાલોલ	અહમદાવાદ	કોડીનાર	અહમદનગર
સરેસાઈ	વાંસદા	કરમાળ	બહીન
ચોયાંસી	ઝાલોલ	પ્રાંતીજ	વડાલી
વેરાવલ	ધરમપુર	ગણોદ	ખાસી
ચોરપાડ	દાહોદ	વીરમગામ	દાંતા
પાટણુ	સમી	ઢાંકી	પેઠ
સેવાન	રાંદેર	વેજલપુર	ધોલકા
માલપુર	કેસોદ	લામપુર	પડધરી
મહાલગઢ	ખાવડો	ધંધુકા	લીંબડી
ધાંધલપુર	સાંતલપુર	માંગરોળ	મુંબાઈ

ધોરાજી	ભોર	મંગરપીર	માતાજીનોગઢ
દસકોઈ	વઢવાણ	ભાભર	ઉંના
થાણા	ઉપલેટા	ફલટણ	મનોરા
સુરત	ધોધા	કાંકરેજ	દીવ
સાજી	સરપદડ	ઝાંદ	શાહમંદર
સાણંદ	થાન	સમી	દેલવાડા
કલ્યાણ	સરધાર	જત	મુગંજભીમ
સાવનુર	વતસાડ	મોડાસા	મુજપુર
ચોરવાડ	શાહપુર	વિજનપુર	કલાદગી
જરખ	ચીખલી	પાટડી	ચુડા
સાદ્રા	વનથલી	ભીમડીવાડી	બાળંભા
બાગલકોટ	ઉમરકોટ	નવસારી	કરમસદ
બજાણા	પાલણપુર	ઉંઝા	જોડીયા
ડાહાંણુ	સંગમનેર	સાંગલી	સાચરા
ગણદેવી	લમુંદ્રા	હળવદ	ડીસા
પાલીવાદ	આમરણ	માહીમ	અકોસે
જમખંડી	મીતી	ઉદવાડા	વડતાલ
સીથા	રાંધનપુર	અમરેલી	ખંભાળીયા
અગાશી	કોપરગામ	મીરજ	દીપલા
સચોન	તોરણા	શીયાણી	વારાહી
ધારી	સેવગામ	કુંરદવાડ	હસલામકોટ
દમણ	આંતોલી	મુળી	થરાદ
જીનાગઢ	કંડોરણા	અલીબાગ	મુષોળ
ખેલો	સરવાડા	આણદ	વાંકનેર

મોરવાડા	નવસારી	નવાનગર	રેવદંડા
આંદવડ	સમરકંદ	રાણીનોકોટ	બગવાડા
આંત્રગુળા	ભાવનગર	વાઘ	ગણદેવી
ગોંડલ	પતવેલી	પીંપળગામ	ધારવાડ
કોત્રી	કુંતા	કઠજાલ	પાલીતાણા
મુઠગામ	પાટણ	રાજકોટ	માણગામ
પેઠ	નવલગુંદે	મીરપૂરબટોરા	દેહગામ
હાસરા	વળા	દેવદર	વડનગર
ધોળ	પેણ	અહમદનગર	કરંજગી
હઠા	અમનસાડ	હત્તરસંડા	તત્તાબ
ચારચટ	વીસનગર	ધ્રાક્ષ	રત્નાગીરી
પાર્તર			

સમાપ્ત.

અગત્યની જાહેરખબર.

કમીશનની સારી તક.

અંકક નકલ ખરીદી ખાત્રી કરી વધારે પછીથી હવે ??

નાચે લખેલ ચોપડીયો નકલ વગેરે અમારી પાસેથી રોકડી કિંમતે સારા કમીશનથી મળશે કમીશનને માટે પત્ર લખી કે રૂબરૂ મળી અંદોજસ્ત ખરીદનારે કરવો.

૦-૩-૦ હિંદુસ્તાનની ભૂગોળવિદ્યા, આવૃત્તી બીજી ચોથા બેન્ડ રણના વિદ્યાર્થીઓને ખાસ ઉપયોગી.

૦-૨-૦ મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળવિદ્યા.

૦-૧-૦ કોષ્ટકાવળી તથા વંચાવળી.

૦-૧-૦ કાઠિયાવાડની ભૂગોળવિદ્યા.

૦-૦-૬ મુંબઈ ઇલાકા તથા હિંદુસ્તાનના નકશા પાંચમા તથા છઠા ધોરણવાળાને જોઈ જોઈ ચીતરવાના ઉપયોગમાં આવે તેવા, સ્લેટ પ્રમાણે સ્લેટ ચીતરવાને સુગમ પડે તેવા છે.

દેવશંકર લક્ષ્મીરામ દવે.

ડૉ. દવેપામધ્યે.

તા. ૧-૪-૮૬

}

વઢવાણ શહેર.

